

KÉTSZÁZ ÉVE SZÜLETETT TELEKI SÁNDOR, A KOLTÓI KASTÉLY EGYKORI TULAJDONOSA

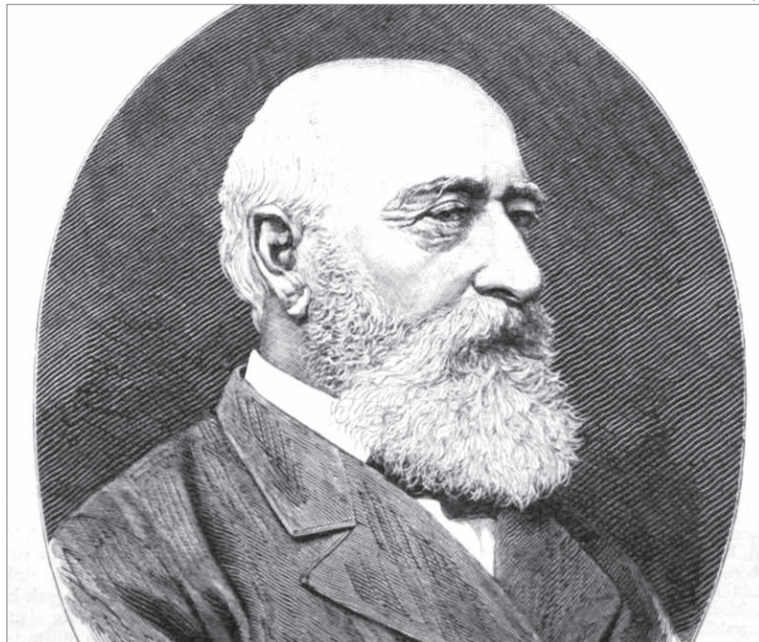
A „vad gróf”, Petőfi egyetlen arisztokrata barátja

POLLÁK GUSZTÁV GRAFIKÁJA

Teleki Sándor 1821-ben látta meg a napvilágot, a művelt arisztokratát Petőfi mellett Liszt Ferenc és Victor Hugo is barátságába fogadta.

→N. CS.

Gróf széki Teleki Sándor József János 1848–49-es magyar katonája, honvédezt, olasz tábornok, főrendiházi tag és a Petőfi Társaság tagja Kolozsváron született 1821. január 27-én. Gyalui Farkas író Gróf Teleki Sándor regényes élete című kötetének előszavában a következőket olvashatjuk: „Teleki Sándor gróf, a szabadságharc nagynevű ezredese és Erdély főhadbiztosa az ősrégi Garázda-családot folytató széki Teleki-családból származik, amely rokonságban volt Mátyás király anyjának, Szilágyi Erzsébetnek családjával is. A család őse Teleki Mihály erdélyi kancellár, akinek sikerült diplomáciai ügyességével lerázni Erdélyről a török uralmat. Erdeméért grófi rangot kapott Lipót királytól. Ama kevés politikus közé tartozott, akik politikájukat vérükkel pecsételték meg: mikor a török vissza akarta foglalni Erdélyt és Thököly Imrét erős sereggel az országra küldte, Teleki maga vezette az erdélyi hadakat, mint főgenerális, és a zernyesti csatában 1690. augusztus 21-én elesett. Halála után fia római szentbirodalmi grófi rangot kaptak. Ebből az előkelő főnemes családból származott Teleki Sándor ezredes. An-

Teleki Sándor saját magát nevezte „vad grófnak”

nak az ágnak, amelyből ő sarjadt, a kancellár legidősebb fia, Teleki Mihály kővári kapitány volt a feje. Ez a Mihály kuruc ezredes volt, híven szolgálta Rákóczi Ferencet, s a harcok közben érdekes naplót írt a Rákóczi-szabadságharc eseményeiről. Valószínű, hogy Teleki Sándor ettől az ősétől örökölte a kurucságot és az írói tehetséget.”

Teleki Sándor édesanyja, gróf zabolai Mikes Erzsébet igen vallásos asszony volt, a korabeli lapok feljegyezték, hogy „amaz igazi arisztokrata nők közé tartozott, kik ma már csak Erdélyben s ott is csak kivételesen találhatók. Magánéletében egyszerű, s a mellett hű megőrzője az ősi hagyományoknak, az ősi fénynek. Jótékony a nélkül,

hogy jótékonyágai birét vásárra vinné. Kolozsvári háza a szegényeknek, ügyefogyottaknak valószínűs menedékhelye volt; szegény tisztviselők, papok özvegyeinek adott nem csak ingyen szállást, de konyhára valót is.”

Harcos és menekült

A kis Sándor Nagysármáson nevelkedett, majd 1830-ban szülei beadták a kolozsvári piaristák konviktusába, ahol öt évet töltött. 1835-ben Tánacsics Mihály lett a nevelője. Iskoláit végezve Marosvásárhelyre ment a királyi táblához jurátusnak, ahol az ügyvédi vizsgát is letette. Onnan azután a családi szokás szerint német egyetemre ment Berlinbe, Halléba, Jénába és

Breslauba. Petőfi Sándorral 1847-ben ismerkedett meg, és annyira megkedvelték egymást, hogy a gróf koltói kastélyát is kölcsönadta a költőnek, aki így ott tölthette másfél hónapos nászútját Szendrey Júliával.

Teleki Sándor a 48-as szabadságharc aktív résztvevője volt, Bem tábornok ezredessé nevezte ki, és rábízta az erdélyi hadsereg felügyelőségét. A világiosi fegyverletétel után Aradon bebörtönözték. Innen sikerült megszöknie, a császári haditörvényszék távollétében halálra ítélte és jelképesen fel is akasztatta. Ezt követően számos országban élt, 1859-ben pedig Garibaldi oldalán harcolt Szicíliában, Calabriában és Nápolyban. 18 évnyi száműzetés után tért haza Magyarországra, vagyonát is viszszerzerte, így ezt követően koltói birtokán is újra sokat tartózkodott. Kétszer nősült, első felesége angol, a második francia hölgy volt. Második házasságából négy felnőttkort megért gyermeke született, köztük az 1937-ben elhunyt Teleki János, aki a koltói kastély és uradalom utolsó tulajdonosa volt.

„Viselt dolgait megírni”

Élete utolsó éveit koltói birtokán, Nagybányán, olykor Kolozsváron, Debrecenben vagy Budapesten töltötte, gazdálkodással és írással foglalkozott. Jókai Mór 1876-ban látogatott el Koltóra, és a következőket írta: „erős tanulmány volna egy biográfiai írónak Teleki Sándor viselt dolgait megírni a kontinensen, ki együtt élt, mulatott,

harcolt a földrész minden művelt és barbár nemzetével, túrta a dicsőséget, kereste a bajt, járt ágyútűzön, tengerviharon s hitelező csordán keresztül sértetlenül; jó barátja volt Victor Hugónak, id. és ifj. Alexandre Dumas-nak, Liszt Ferencnek, Petőfi Sándornak s századunk egyéb versíró, éneklő, muzsikáló, képfestő és szoborfaragó hírneveseinek, segített Garibaldinak országokat hódítani, s más nagy embereknek légvárakat építeni; értekezett királyokkal és császárokkal Magyarország sorsa felől, s lelkesedett földönfutókkal és poétákkal a népszabadságért; teleszedte mellét érdemrendekkel, hogy azokat ne viselje, s bejárta egész Európát azért, hogy felfedezze, milyen szép kilátás van a koltói dombról a kis Buba szőke feje fölött átnézve...” Jókai óta persze elég jól megismerhették Teleki életét és munkásságát, mások mellett Csetri Elek, Dávid Lajos, Kiss András vagy Imreh István írt róla könyvet, tanulmányt.

Teleki Sándor Nagybányán hunyt el 1892. május 18-án. Koltói kastélya Petőfi Sándor ott töltött mézesheiteinek emlékére az 1960-as évektől a Petőfi-múzeumnak ad otthont, amelyben a „vad gróf” emlékéit is őrzi jó néhány tárgyi relikvia. A gyűjteményt s a kastély kertjében lévő somfa alatt nyugvó Teleki Sándor (később a falu temetőjébe áthelyezett) sírját Sebők Mihály, a kastély utolsó gazdájának hűséges embere őrizte meg és tette Petőfi Sándor emlékezetének látogatottkegyhelyévé.

Úrutazás: a hosszú élet titka?

Hatvan éve jelentette be a John F. Kennedy amerikai elnök a Hold-programot. Bár régen történt, de a hőskorból még ma is élnek köztünk űrhajósok.

→NÁNÓ CSABA

Az emberiség mindig az égbe vágyott – nemcsak vallásos alapon, hanem valamilyen járművet használva. És láss csodát: a Wright fivérek 1903-as első „igazi” repülője után alig több mint öt és fél évtizeddel, 1961 áprilisában Gagarin már űrhajóban száguldott a csillagok felé! Jurij Alexejevics néhány évvel a történelmi repülés után valóban az égen kötött ki, hiszen alig 34 évesen életét vesztette egy rutinrepülés során, ám az ő hőstette arra sarkallta az amerikaiakat, hogy teljes gőzzel belevágjanak az Apollo-programba. Ennek pedig egyenes következménye lett, hogy 1969. július 21-én az Apollo-11 űrhajósainak, Neil Armstrongnak és „Buzz” Aldrinnak az emberiség történetében először sikerült egy idegen égitest-re lépnie. Az elkövetkező években,

1972-ig, amikor a NASA pénzügyi megfontolásokból lefújta a kirándulásokat a szomszédos égitestre, az Apollo-program 6 küldetése landolhatott a Holdon, 12 űrhajós léphetett annak felszínére.

Aki repül, többet él

Ha kicsit jobban elmélyülünk az amerikai űrprogram elemzésébe, illetve az űrhajósok életrajzaiban, rögtön feltűnik, hogy szinte kivétel nélkül mindegyikük tisztes kort élt meg, vagy elég sokan még mindig köztünk vannak. Természetesen kivételek is akadnak, ilyen az Apollo-1 személyzete – Virgil „Gus” Grissom, Edward White, Roger B. Chaffee –, akik 1967-ben egy sajnálatos balesetben még a Földön életüket veszítették. De például a híres Apollo-11 legénységéből Michael Collins és „Buzz” Aldrin (a második ember, aki a Holdra lépett) még él, Neil Armstrong, az első ember a Holdon 2012-ben hunyt el 82 éves korában. Egyébként az előbbi kettő a 91. életévét tapossa... A majdnem tragikus végkifejletű Apollo-13 misszió három űrhajósának hajszálon függött az élete, amikor egy meghibásodás miatt elszivárgott az oxigén. Megmenekültek, és ketten

közülük, a 93 éves James Lowell és a 87 esztendő Fred Haise, ma is élnek. 1972 decemberében indult útjára az Apollo-17, a program utolsó küldetése. Érdekessége, hogy a személyzet egyik tagja első alkalommal nem berepülőpilóta, hanem geológus volt. A legénység névsora: Eugene Cernan, Ronald Evans, Harrison H. „Jack” Schmitt. Cernan, a parancsnok 82 évesen hunyt el, egykori társai jelenleg 85 évesek, és jól érzik magukat.

Az űrhajósok hosszú életének egyik legkézenfekvőbb magyarázata, hogy eleve csak makkegészséges embereket lóttak ki az űrbe. A felkészülés, az edzések sem minősültek sétagaloppnak, egy mai focista, aki huszonevesen már miliomos, valószínűleg pár nap után sírva könyörögne a NASA illetékeinek, hogy engedjék haza. Azt se feledjük, kezdetben az űrhajósokra nemzeti kincsként tekintettek, és úgy is vigyáztak rájuk...

Hogy mennyire számított a tökéletes egészségi állapot az asztronauták esetében, azt jól jelzi Donald Slayton esete. Az „eredeti hetek”, az első űrhajós csoport tagjaként került a NASA-hoz, korábban vadászpilóta volt. 1962-ben a

Mercury-7 kijelölt pilótája volt, de az ellenőrző orvosi vizsgálat enyhe szívritmuszavart jelzett, ezért eltiltották a repüléstől. Gyakorlatilag olyan apró hibát vettek észre az orvosok, amivel akár száz évig is elégedél az ember, mégsem engedték repülni. A NASA repülőszemélyzetének a főnöke lett, gyakorlatilag ő döntött arról, ki indul az űrbe. Később Slayton felkeresett egy szívspecialistát, aki egy kockázatos műtéttel visszaadta egészségét, így 1972-től újra űrhajós lehetett. Nem a szíve vitte el, 70 éves korában agydaganatban hunyt el.

Még a hosszú életű amerikai asztronauták között is kivételt képez John Glenn, aki 1921-ben született, világháborús veterán volt, és szintén az első körben vett részt az űrhajósok kiképzésben. Ő a harmadik amerikai, aki a világűrben járt, és az első amerikai, aki meg is kerülte a Földet. És ez még mind semmi: 1998-ban 77 évesen a Space Shuttle fedélzetén ismét repülhetett, így ő a legidősebb ember, aki valaha az űrben járt. Glenn a politikában sem vallott szégyent, 25 évig szenátor volt. 2016-ban 95 éves korában szenderült örök álmra.

És a szovjetek?

A szovjet űrhajósok sem panaszkodhatnak arra, hogy nem élnek eleget. Már aki egyáltalán megélt egy tisztes kort, és nem zuhant le, nem égett bent, nem fulladt meg a viszonylag kezdetleges gépekben. A kommunisták mániája volt, hogy mindenben legyőzzék a kapitalistákat, a cél eléréséhez az emberáldozatoktól sem riadtak vissza. Űrhajóik közel sem voltak olyan biztonságosak, mint az amerikaiaké, Gagarin korszakos utazása előtt – ha egyáltalán megtörtént – állítólag legalább ketten meghaltak a próbálkozások során. Gagarin után is történtek balesetek, talán sosem tudjuk meg, valójában hány szovjet űrhajós vesztette életét. Másrészt az első orosz női űrhajós, Valentyina Tyereskova 83 esztendősen is jó egészségnek örvend, a történelem első űrsétáját végző kozmonautája, Alexej Leonov pedig 2019-ben, 85 évesen hunyt el.

A fentebb említett „matuzsálemi” korú kozmonautákhoz képest Farkas Bertalan, az egyetlen magyar állampolgár, aki az űrben járt, még fiatal: „mindössze” 72 esztendősen lesz idén...